

Cuvânt înainte

Publicarea unui curs universitar de etică și integritate academică, autor dr. Elena Emilia Ștefan, reprezintă un demers absolut util în efortul asigurării bazelor unei educații morale (deontologice) și juridice pentru studenții care se pregătesc să ia în primire viața reală, a practicii dreptului, cu toate înțeleșurile ei lăuntrice.

În același timp - așa cum rezultă și din conținutul cursului gândit de autoare, cercetarea științifică reclamă calități morale deosebite și este ea însăși o școală a moralității. Ea incumbă (așa cum arată N. Bunge) calități și deprinderi cum sunt: onestitatea intelectuală sau „*cultul adevărului*”, adică disprețul pentru gândirea veleitară și minciună, independența de gândire, curaj intelectual, constând în abordarea problemelor dificile, chiar stânjenitoare, căutarea adevărului, criticarea erorii, demascarea mistificării, simțul dreptății (Știință și filosofie, 1984).

Asemenea trăsături sunt cu atât mai mult de cultivate în această epocă a „democrației” accesului la date, în condițiile în care volumul de informații vehiculate în ultimii 30 de ani este, se apreciază, mai mare decât cel aferent ultimilor 5.000 de ani, iar o ediție obișnuită din timpul unei săptămâni a ziarului New York Times conține mai multă informație decât media cantității de informații la care era expusă o persoană normală de-a lungul vieții în timpul sec. al XVII-lea în Anglia. Într-un asemenea „bombardament” informatic se pune problema „capcanei” acestei „democrații” și a nevoii de a pune la dispoziția studentului unealta (metoda) care să-i poarte pașii în cunoașterea adevărată. Această subliniere accentuează cu atât mai mult rostul unui curs universitar de etică și integritate academică. Până la urmă, evocând mereu gândirea profundă a geniului nostru tutelar - Mihai Eminescu -, „*nici un om nu se întărește cetind un tractat de gimnastică, ci făcând exerciții; nici un om nu se' nvață a judeca, cetind judecăți scrise gata de alții, ci judecând singur și dându-și sama de natura*

lucrurilor” (extras din referatul întocmit de Mihai Eminescu, revizor școlar, la abecedarul lui Ion Creangă, 1876).

Și, pentru a încheia cele câteva rânduri la această carte necesară, cred că nu pot să fac altceva decât să reproduc un gând al poetului nepereche: „*Munca este singura creatoare a tuturor drepturilor*”! A nu se uita!

Prof. univ. dr. Nicolae Popa

INTRODUCERE

Motto

„Este foarte ușor să te ascunzi la umbra gândului altuia dar este foarte greu să crezi tu ceva, prin propriile puteri”.

(Domnul profesor Nicolae Popa, București, octombrie 1993)

Pentru a înțelege dimensiunile cercetării științifice, este necesar un Curs de „etică și integritate academică” în care să se realizeze o introducere în metodologia cercetării științifice, pornind pe de o parte, de la realizarea funcției preventive, aceea a evitării încălcării normelor de bună conduită academică și, pe de altă parte, ajungând la însușirea sensurilor conceptelor cu care aceasta operează, a tehnicilor și regulilor de bază în realizarea oricărui proiect științific, astfel încât să nu se intre în conflict cu prescripțiile legii. Practic, acest curs este gândit ca un curs de igienă a cercetării științifice și nu se raportează numai la lucrările cu caracter științific ci, în egală măsură, tratează problematica comportamentului etic în plan academic, subliniind importanța integrității în general și a integrității academice în special.

Ministerul Educației Naționale a considerat extrem de important fenomenul de respectare a standardelor universitare în cercetarea științifică și a adoptat Ordinul nr. 3131/2018 privind includerea în planurile de învățământ, pentru toate programele de studii universitare organizate în instituțiile de învățământ superior din sistemul național de învățământ, a cursurilor de etică și integritate academică, Ordin publicat în Monitorul Oficial nr. 140 din 14.02.2018. Astfel, începând cu anul universitar 2018-2019, se vor introduce aceste cursuri în planurile de învățământ, indiferent de domeniul de studiu, obligatoriu pentru master și doctorat și opțional pentru licență.

Practic, cursul de „etică și integritate academică” se adresează deopotrivă studenților de la orice profil, nu numai masteranzilor, doctoranzilor dar și cadrelor didactice și oricărui cercetător în general, fiind, credem, un instrument util, care ușurează activitatea de cercetare științifică și care ajută, prin complexitatea analizei efectuate dar și a informației prezentate, la corectarea comportamentelor în activitatea academică.

Abordarea cursului este pluridisciplinară, incluzând concepte care aparțin teoriei generale a dreptului, filosofiei, eticii, dreptului proprietății intelectuale etc. iar metodologia documentării subiectului este complexă, fiind rezultatul muncii de peste 9 ani de activitate didactică și de cercetare științifică și include doctrină, legislație și practică. Un rol important l-au avut în conceperea și redactarea cursului prezent: observația, deducția și comparația în activitatea didactică, precum și receptivitatea la nevoile reale ale studenților/ masteranzilor/ doctoranzilor care au întâmpinat și întâmpină probleme legate de conceperea și redactarea unui proiect de cercetare științifică dar și legate de modul de comportament, astfel încât să respecte regulile de etică și integritate academică în relațiile dintre studenți, studenți-profesor etc.

În plus, acest curs se dorește a fi un instrument de bune practici în cercetarea științifică, abordarea fiind extrem de ușor de înțeles de către oricine, bazată pe un tipar anume, atât în ceea ce privește etica cât și integritatea academică, respectiv: concept, valori, principii, reglementare juridică, autonomia universitară, bune practici, sancțiuni, proceduri, organisme statale implicate, drept comparat. Și așa cum arăta Eco în lucrarea sa extraordinar de interesantă în legătură cu lucrările de licență: „*Să vă fie limpede că această carte nu vă spune ce să scrieți în teză. Asta e problema voastră*”¹.

În ultima perioadă, în societatea românească, există tendința, atunci când se pune problema încălcării normelor care reglementează buna conduită în cercetarea științifică, de a reduce această situație la plagiat. Însă, nu toate abaterile de la normele de bună conduită academică sunt situații de plagiat sau doar de plagiat. Astfel că, în acest context, se impunea să se cunoască de către comunitatea academică ce este o abatere de la normele de bună conduită academică, dacă este sancționată și de către cine. Prin urmare, cursul prezent de „etică și integritate academică” sugerează dezvoltarea unei culturi a integrității și a responsabilității în

¹ Umberto Eco, *Cum se face o teză de licență*, trad. George Popescu, ediție revăzută, Editura Polirom, București, 2014, p. 12.

viața academică și a fost gândit în următoarea succesiune logică a subiectului, având capitole echilibrate ca dimensiune și informații.

Filosofia acestui curs precum și faptul că acesta propune transmiterea unor cunoștințe potrivit unui plan tematic, ușor de accesat, care urmează să se dezvăluie în paginile sale, o redăm prin invocarea a ceea ce a afirmat Ovidiu Drimba în „Istoria culturii și civilizației”: „Opera, actul și omul de cultură urmăresc satisfacerea nevoilor spirituale și intelectuale; relevarea de sine, descoperirea necunoscutului, explicația misterului și plăcerea frumosului. Iar în raporturile cu natura, cu omul, cu societatea, urmăresc stabilirea, nu a unor relații practice, utilitare, sau de instrumentalizare a unuia de către celălalt, ci a unei relații de comunicare, de căutare, de regăsire în celălalt”².

Cursul de „Etică și integritate academică”debutează cu primul capitol dedicat *cercetării științifice*, pentru că, în opinia noastră nu putem vorbi despre etica cercetării științifice dacă nu știm ce este cercetarea științifică ori sistemul național de învățământ. Potrivit prevederilor Ordonanței Guvernului nr. 57/2002 privind cercetarea științifică și dezvoltarea tehnologică³: „cercetarea științifică, dezvoltarea experimentală și inovarea sunt principalele activități creatoare și generatoare de progres economic și social, încurajate și sprijinite de stat, conform Constituției României”.

Capitolul al II-lea alocă un spațiu larg conceptului de *standardizare* pentru că, nu se poate pretinde cuiva să respecte anumite reguli fără a înțelege că este ceva impus, că există cadru normativ creat și organisme statale care controlează respectarea acelor reguli impuse care se numesc: „standarde”. În România, în învățământul superior se constată existența unui cadru legal conform căruia acesta funcționează dar, în același timp, există și legislație specifică iar activitatea de cercetare științifică a preocupat nu numai legiuitorul național, existând un efort comun la nivel internațional pentru definirea bunelor practici în activitatea de cercetare.

Capitolele III și IV sunt dedicate *eticii universitare*, analizându-se: conceptul de etică și etica universitară, valorile etice universitare, legislația cu privire la etica universitară, organismele statale cu rol în verificarea respectării

² Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*, vol.I, ediție definitivă, Editura Saeculum I.O. și Editura Vestala, București, 2001, p.6.

³ Ordonanța Guvernului nr. 57/2002 privind cercetarea științifică și dezvoltarea tehnologică, publicată în M.Of. nr. 643 din 30 august 2002, cu ultima modificare prin Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 108/2017 (...), publicată în M.Of. nr. 1018 din 22 decembrie 2017.

eticii universitare, cum ar fi, spre exemplu: Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU), ori Consiliul de Etică și Management Universitar (CEMU), dar nu numai. Nu în ultimul rând, menționăm faptul că, legislația prevede și garantează autonomia universitară în baza căruia universitățile au adoptat Carta universitară și Codul de etică și deontologie profesională, documente descrise în prezentul curs.

Deosebit de interesant este faptul că, în urma cercetării efectuate, s-a constatat că, toate universitățile sunt preocupate de stabilirea în normele interne a regulilor de etică, astfel încât cursul prezintă, exemplificativ, cum este prevăzută etica universitară în Carta universitară și în codurile de etică ale universităților naționale. Selecția universităților alese este una pur aleatorie dar relevantă pentru scopul propus, acela de a sublinia respectarea prevederilor Legii educației naționale nr. 1/2011⁴ de către toate universitățile, în sensul reglementării eticii și integrității academice în Codurile de etică și deontologie profesională, mai mult sau mai puțin dezvoltat.

Capitolele V și VI tratează problematica *integrității profesionale, academice*, după următorul plan tematic: concept, legislație, exemplificarea tipurilor de comportamente care încalcă integritatea academică. În urma verificărilor efectuate pe paginile de internet ale universităților din România, s-a observat faptul că, acestea au adoptate o serie de documente, făcute publice și disponibile pe pagina de internet oficială a instituției, printre care regăsim: Carta universitară, Codul de etică universitară precum și informații despre Comisia de etică universitară ori rapoarte anuale de activitate ale acestei comisii. Drept urmare, se prezintă exemplificativ modul de reflectare a integrității academice în diverse Coduri ale universităților. De asemenea, precizăm că, alegerea universităților este pur aleatorie dar relevantă pentru scopul cercetării subiectului analizat.

Capitolul VII clarifică conceptul de *bună conduită în cercetarea științifică* și legislația care îl definește, respectiv Legea nr. 206/2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea-tehnologică și inovare. Așa cum remarcă Vargas Llosa în lucrarea „Civilizația spectacolului”, „*nimeni nu poate ști totul*

⁴ Legea educației naționale nr. 1/2011, publicată în M. Of. nr. 18 din 10.01.2011, cu ultima modificare prin Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 48/2018 privind drepturile elevilor școlarizați în unități de învățământ înființate în procesul de organizare a rețelei școlare și pentru modificarea și completarea Legii educației naționale nr. 1/2011, precum și pentru modificarea și completarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 75/2005 privind asigurarea calității educației, publicată în M. Of. nr. 499 din 18.06.2018.

despre tot - asta nu a fost posibil nici înainte și nu e nici acum, dar cultura îi poate ajuta omului cult măcar cât să stabilească niște ierarhii și niște preferințe în câmpul cunoașterii și al valorilor estetice”⁵.

Prin urmare, după definirea conceptului de bună conduită în cercetarea științifică, s-a precizat care este legislația aplicabilă, s-au exemplificat tipurile de abateri prevăzute în Codurile de etică universitare; s-au menționat sancțiunile pentru încălcarea normelor de bună conduită în cercetarea științifică și activitatea universitară. Nu în ultimul rând, s-a subliniat rolul și importanța Comisiei de etică universitară și s-a detaliat procedura sesizărilor cu privire la nerespectarea standardelor de calitate sau de etică profesională în cazul tezelor de doctorat.

Pentru că este deja un fenomen mult mediatizat în societatea românească dar nu numai și, prin urmare, inclusiv Ministerul Educației Naționale a înțeles importanța cunoașterii fenomenului prin obligativitatea ca universitățile, începând cu anul universitar 2018-2019 să introducă în planul de învățământ, obligatoriu pentru master și doctorat și facultativ pentru licență a cursurilor de Etică și integritate academică, așa cum am menționat anterior, s-a alocat un spațiu destul de larg *plagiaturii*, fiind analizat în Capitolele VIII - X.

Suntem de acord cu opinia unui reputat autor, așa cum am arătat în lucrare, care subliniază: „orice profesor de bună credință și cu o oarecare experiență, cunoscând potențialul intelectual al studenților cu care lucrează, își poate da cu ușurință seama de decalajul dintre nivelul gândirii unui debutant și subtilitatea ideii unui autor consacrat, poate sesiza, când în textele studenților apar rupturi de stil, când pasaje elevate, cu fraze bogate, utilizând termeni noi, de mare profunzime, dar cu o circulație restrânsă la un cerc de savanți, alternează cu platitudini exprimate frust. În astfel de cazuri plagiaturul este ca și dovedit”⁶.

În activitatea didactică și de cercetare, luând contact cu multe generații de studenți dar și cu cercetători, s-a observat că este un imperativ ca aceștia să cunoască, pe lângă respectarea în permanență a legii, lucru care nu este negociat, ce este plagiaturul și cum putem să fim trași la răspundere pentru că am plagiat în lucrările cu caracter științific, cu intenție sau nu.

⁵ Mario Vargas Llosa, *Civilizația spectacolului*, Editura Humanitas, București, 2017, p. 62.

⁶ Septimiu Chelcea, *Cum să redactăm o lucrare de licență, o teză de doctorat, un articol științific în domeniul științelor socio-umane*, ediția a IV-a revizuită și adăugită, Editura Comunicare.ro, București, 2007, p. 44.

Prin urmare, s-a analizat conceptul de *plagiat* și s-au exemplificat tipurile de plagiat, legislația aferentă, sancțiunile pentru plagiat, care este interferența plagiatului cu legislația dreptului de autor, s-au prezentat criteriile de identificare a plagiatului în lucrări dar și Ghidul de identificare a plagiatului în lucrările științifice adoptat de Consiliul Național de Etică a Cercetării Științifice, Dezvoltării Tehnologice și Inovării. De asemenea, un alt termen des întâlnit în cercetarea științifică și asupra căruia ne-am oprit în această lucrare, este acela de *autoplaciat*. Analizând legislația, s-a observat faptul că, noțiunea de *plagiat* nu este definită de Legea educației naționale nr. 1/2011 dar plagiatul este considerat în art. 310: „abatere gravă de la buna conduită în cercetarea științifică și activitatea universitară”.

Noțiunile de „*plagiat*” și de „*autoplaciat*” sunt însă definite de Legea nr. 206/2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare. Însă, extrem de interesant este faptul că, Legea nr. 206/2004 privind buna conduită (...) are aplicabilitate numai asupra „categoriilor de personal ce desfășoară activități de cercetare-dezvoltare prevăzute în Legea nr. 319/2003 privind Statutul personalului de cercetare-dezvoltare, precum și de către alte categorii de personal din mediul public sau privat, ce beneficiază de fonduri publice de cercetare-dezvoltare”.

Atât „*plagiatul*” cât și „*autoplaciatul*” sunt sancționate de lege, fiind considerate: **abateri grave de la cercetarea științifică**, dezvoltarea tehnologică și inovare, potrivit Legii educației naționale nr. 1/2011 ori **fraude academice**, încălcări ale eticii universitare sau abateri de la buna conduită în cercetarea științifică, potrivit Codului studiilor universitare de doctorat adoptat prin Hotărârea de Guvern nr. 681/2011⁷.

O altă secțiune din curs este alocată modalității în care se poate evita plagiatul în lucrările cu caracter științific, cu exemplificări. De asemenea, a fost prezentat Ordinul MENCS nr. 3485/2016 privind lista programelor recunoscute de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare și utilizate la nivelul instituțiilor de învățământ superior organizatoare de studii universitare de doctorat și al Academiei Române, în vederea stabilirii gradului de

⁷ Hotărârea de Guvern nr. 681/2011 privind aprobarea Codului studiilor universitare de doctorat, publicată în M. Of. nr. 551 din 03.08.2011, cu ultima modificare prin Hotărârea de Guvern nr. 134/2016, publicată în M. Of. nr. 182 din 10.03.2016.

similitudine pentru lucrările științifice⁸ ce reglementează care sunt software-urile antiplagiat recunoscute pentru a fi utilizate de instituțiile organizatoare de studii doctorale.

Ca urmare a modificării legislației, în prezent, nu este posibil ca un doctorand să poată susține public teza de doctorat dacă aceasta nu este verificată anterior cu unul din software-urile antiplagiat recunoscute și asumat raportul de similitudini. Astfel, în prezentul curs s-a explicat ce este un *raport de similitudini* și s-au subliniat slăbiciunile acestuia, reliefate de către doctrină.

Ultimul capitol, al XI-lea, tratează problematica *dreptului comparat privind integritatea în cercetare*. Astfel, s-a prezentat efortul internațional pe care statele îl depun pentru crearea și unificarea regulilor de bune practici în cercetare, exemplificând astfel organisme internaționale precum O.R.I. (The Office of Research Integrity) sau documente internaționale, cum ar fi: *Codul european de conduită pentru integritatea cercetării* adoptat în anul 2011 care fixează principiile fundamentale ale integrității în cercetare ori *Declarația de la Singapore privind integritatea cercetării* care a fost dezvoltată în cadrul celei de-a doua Conferințe mondiale, privind integritatea cercetării, în perioada 21-24 iulie 2010, ca un ghid global pentru conduita responsabilă a cercetării⁹.

De asemenea, un alt document european cu relevanță asupra subiectului analizat este *Carta europeană a cercetătorului*¹⁰ care a fost elaborată de Uniunea Europeană. Interesant este faptul că, în Carta europeană a cercetătorului se afirmă „responsabilitatea cercetătorului față de societate” și „se descriu principiile de bază ale cercetării științifice”, făcând să răzbată din textul său pe de o parte, importanța respectării a prevederilor legislației de domeniu precum și a *principiilor etice*, pe de altă parte.

Iată așadar, că, un subiect extrem de important cum este etica și integritatea academică a fost prezentat, în plină conexiune cu cercetarea științifică, activitatea de standardizare, legislații diverse și preocupări internaționale dar și, grație auto-

⁸ Ordinul M.E.N.C.S. nr. 3485/2016 privind lista programelor recunoscute de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare și utilizate la nivelul instituțiilor de învățământ superior organizatoare de studii universitare de doctorat și al Academiei Române, în vederea stabilirii gradului de similitudine pentru lucrările științifice, publicat în M. Of. nr. 248 din 04.04.2016.

⁹ Informațiile sunt publice, disponibile online la adresa: <http://www.singaporestatement.org/>, accesat la data de 16.02.2018.

¹⁰ Informațiile sunt publice, disponibile online la adresa: http://www.fnrs.be/docs/Charte_europeenne_du_chercheur.pdf, accesat la data de 16.02.2018.

nomiei universitare garantată de lege, cu reglementările interne ale universităților și ne referim în principal la Carta universitară și Codurile de etică și deontologie profesională.

Legislația consultată și utilizată în prezentul curs este actualizată la data de 31.07.2018. Cu ocazia documentării acestui curs s-a constatat că generații, au încălcat, din necunoașterea corectă a regulilor de citare, mici reguli de scriere academică precum ghilimelele ori parafraza, iar cea care scrie aceste rânduri, din ce în ce mai puțin în prezent, însă un lucru este cert, cu ghilimele sau nu, spuneți adevărul atunci când redați o idee care nu este a voastră și identificați sursa, corect și complet! De aceea, pentru a întări și mai mult convingerea cititorilor acestui curs că este greșit să plagiezi ori altfel spus, este moral, etic și juridic ca orice idee care nu îți aparține să fie menționată între ghilimele, s-au utilizat ghilimelele foarte mult în text.

Adresăm *mulțumiri* mai multor persoane care au cunoscut și încurajat demersul pentru realizarea acestui curs, cu mult timp înainte ca acesta să devină obligatoriu prin ordin de ministru, în primăvara anului 2018.

În primul rând, mulțumesc domnului profesor Nicolae Popa care, din anii studenției este pentru mine mentorul ce mi-a îndrumat pașii în activitatea didactică și de cercetare științifică. Domnul profesor Nicolae Popa este personalitatea lângă care m-am format profesional, este cel mai aspru și mai înțelept critic al meu, profesorul care mi-a cunoscut toate frământările legate de activitatea de cercetare și care mi-a oferit cele mai frumoase provocări de cercetare științifică dintotdeauna, fiind și coordonatorul tezei mele de doctorat.

În al doilea rând, mulțumesc colegilor de la Facultatea de Drept a Universității „Nicolae Titulescu” din București cu care am discutat pe marginea acestui proiect, considerat necesar în mediul academic.

De asemenea, adresez mulțumiri studenților mei care au găsit în ideea de a scrie acest curs exact ceea ce le lipsește și au nevoie să știe atunci când au un proiect de cercetare științifică de redactat. Nu în ultimul rând, adresez mulțumiri cercetătorilor, autorilor de diverse lucrări științifice, implicați sau nu în activitatea didactică și/sau de cercetare științifică, pe care i-am studiat și citat în acest curs ori pe care doar i-am studiat, a căror muncă de documentare mi-a fost de un real folos în sistematizarea și prezentarea informației.

Fiecare dintre noi suntem datori, nouă și societății în care trăim, să fim responsabili, să contribuim la crearea unui mediu academic curat. De aceea, într-o lume în care valorile suferă serioase transformări, puterea exemplului personal,

prin respectarea regulilor, a legilor etc., prin comportamente și atitudini corecte, poate contribui la schimbare. Însă, schimbarea nu se poate produce peste noapte și nefăcând nimic. Schimbarea poate începe inclusiv cu aceia care vor răsfoi acest curs și care vor găsi, credem, utile informațiile prezentate, astfel încât, să fie responsabili în toate aspectele vieții academice.

Aveți respect pentru voi și pentru munca altora, purtați-vă corect și frumos în orice mediu trăiți, aceasta este chintesența cursului!

Autoarea